

Réti Attila éneklése épp azt a lelki nemességet nem tudja közvetíteni, ami Posát, a márkicskát az uralkodók mellé emeli. Hiába képes valaki a haláljelenet két-három frázisát egy levegővel elénekelni, ha közben az intonáció bizonytalan, a dallamok íve nem feszül ki. A Gregor elrendelte passzivitást épp ő, a darab legaktívabb figurája s legöntudatlanabb színésze viselte a legrosszabbul. Élét veszti ugyanis Réti alakításainak meghatározó jellemzője: ön-maga megmutatásának mindennek fölött való igénye. Kelemen Zoltán megbízhatóan elénekelte Posájából a föllépés öntudata hiányzik leginkább: az elegancia, a lehangoló modor, a szexepil. Posa lelővése egyébként olyan mókásra sikerült, hogy sem realiztikusan, sem szimbolikusan nem lehet értelmezni. Énekhanghoz kockázatos erkölcsi értéket kapcsolni, ám Altorjay Tamás basszbaritonja kifejezetten jószágos; ezért aztán V. Károlyhoz nagyon illik, a Főinkvizítorhoz egyáltalán nem. (Nem koncepció, hanem szükségmegoldás, hogy egyedül adja a két szerepet.) Viszont a kiegyenlített tónus, a muzikalitás és az erőteljes magasság a Fülöppel énekelte duettben meghozta a kívánt eredményt. (Nota bene, ha Gregor Fülöpre nem is vállalkozott, stílusos gesztus lett volna, ha legalább V. Károlyt eléneklí, és személyesen adja át a koronát nagy tehetőségű utódjelöltjének.)

Langmár András a minimálrendezéshez mimimáldíszletet tervezett: kétoldalt pár gótikus ajtó, hátul néhány fából ácsolt boltív, a színpad közepén kétlépcsős emelvény. A kiemelésnek ez az eszköze azonban egyben le is szűkíti a játék terét.

Szegeden csak erős kompromisszumokkal osztható ki ma a *Don Carlos*. Kevés megfelelő hanganyagú énekes áll rendelkezésre. Az úgynevezett rendezői operajátás nem véletlenül kezdődött kis és közepes színházakban. A mozdulatlanág csak akkor hatásos, ha kivételes erő áll mögötte: erős hang és erős személyiség. Mintha Gregor ezzel nem számolt volna. Kiváló énekes-színészünk első operarendezése semmi igazán lényeges dolgot nem bizonyított. Igaz, nem is cáfolt.

GIUSEPPE VERDI: DON CARLOS (Szegedi Nemzeti Színház)

DÍSZLET: Langmár András. **JELMEZ:** Papp Janó. **RENDEZŐASSZISZTENS:** Toronykői Attila. **KARIGAZGATÓ:** Kocka Ferenc. **VEZÉNYEL:** Molnár László/Kardos Gábor. **RENDEZŐ:** Gregor József.

SZEREPLŐK: Gábor Géza, Vajda Juli/Merényi Nicolette, Szonda Éva/ Tóth Judit, Albert Tamás/Győrfi József, Réti Attila/Kelemen Zoltán/Vághelyi Gábor, Altorjay Tamás, Simon Krisztina/Papdi Erika, Piskolti László, Dér Krisztina.

KÉRCHY VERA

Hasonmások

■ LENDVAY KAMILLÓ:

A TISZTESSÉGTUDÓ UTCALÁNY ■

Olyat már láttunk, hogy operaénekest jóképű, tátogó színész helyettesít egy tévéfilm erejéig, vagy hogy egy-egy történetet pantomimfigurák illusztrálnak a háttérben megduplázva a jelenetet. A Budapesti Őszi Fesztivál alkalmából operarendezővé avasított filmes, Mundruczó Kornél azonban mindkét megoldást alkalmazza egyszerre. A Lendvay Kamilló által „átoperált” Sartre-dramának, A tisztességtudó utcalánynak az Átrium moziban színre vitt előadásában az operisták saját testükkel, arcukkal legalább olyan erősen vannak jelen, mint a Mundruczó-filmekből ismert, karakteres vonású, szinte már ikonná vált színészek.

Hogy nem csak szükség szülte megkettőződésről van szó, arra a díszlet, a tér elrendezése enged következtetni. A földszintre és emeletre kettéosztott teret tovább tagolja az alsó szint virtuális kettészelése a levegőbe emelt kanapéval. Az énekesek lent, a színészek fent játszanak, párhuzamos történetmondásra, két külön világsík kibontakozására adva lehetőséget. Az alsó szint szereplői – mivel hanggal, beszéddel, nyelvel rendelkeznek – úgy is értelmezhetőek, mint a külvilág felé megmutakozó, a társadalmilag rendezett világban biztosan mozgó énünk megjelenítői. Ennek megfelelően az emelet figurái a néma, szóhoz sosem jutó, feltárulkozni képtelen tudattalanunk metaforikus kivetülései. A tér horizontális kettészelése így (az én felosztására vonatkozó freudi téries retorikát követve) a földön biztos lábakon járó, öntudatos embert és a lebegő, a megmutakozáshoz talajt nem találó ösztönét ábrázolja.

Ugyanakkor a szinteket összekötő építkezési állványon föl-le rohangálva, illetve a lebegő ülőalkalmatosság köztes helyzetét elfoglalva a (néma) próza, illetve az opera szintjének szereplői folyamatosan keresztezik egymás útját, behatolnak egymás terébe, minek következtében a két világ nincs mereven szétválasztva. Bár tudattalanunk, artikulálatlan félelmeink és vágyaink elfojtva megbújnak a külvilág elől, hátulról észrevétlenül mégis befolyásolják, alattomban irányítják lépteinket. Az Átrium mozi előcsarnokának tükrös oszlopai és mennyezete, valamint a zenekarra irányított kamera kivetített felvételei széttördelek a valószínűs koordinátákat, tovább bonyolítva az egyszerű kettéválasztást. Ezzel a kubista ábrázolással feltárulkoznak a felszínes érzékelés három dimenzióján túli, közvetlenül nem látható belső síkok is; a rendezés a tudattalan logikus nyelvet szétbombázó struktúráját, az álom térköltészetét beszéli el. Lendvay Kamilló diszharmonikus zenéje ugyancsak ellenében hat a mindennek koherens értelmet tulajdonító olvasási mechanizmusnak.

A darab kezdetekor még zene nélkül, némán vonulnak föl az énekes-színész szereplőpárok: Valter Ferenc és Rába Roland (Néger) farkasszemet néz, Gulyás Dénes és Kasvinszky Attila (Fred), mint két jó cimbor, egymás vállát átölelve merengőn pillant a nézőtér felé. Az emelővel a levegőben tartott kanapén Lizzie nyújtózik kecsesen: Tóth Orsolya hullámozó fekete domborulatokba olvadva fekszik az oldalán, a nézőtér felé fordulva. A kompozíció hirtelen megbomlik, a szőke nő sötét párnáiból női csipő, váll bontakozik ki: az énekes Lizzie, Fodor Gabriella emelkedik fel szereptársa mellé. Az együttes megmutakozás után az énekesek színészpárjai, mint falon osonó árnyékok kúsznak föl a homályba vezető állványzaton. Ezek után mindaz, ami lent az opera és a történet illem-szabályai szerint megy végbe, a fenti tátogó árnyvilágban mindig egy fokkal vadabban, gúnnyal, ironizálón van ábrázolva. A valóság e nyersebb bugyrának folyamatos szem előtt lebegése egyfajta kettős látást enged a nézőnek. Az élénk tartott képen megcsúszva mindig egy kicsit mélyebbre hatol a tekintet, hogy az impresszionista festmény vonalai között felfedezze ugyanazon kép expresszionista variánsát.

Sartre drámája a bűn, az egyénileg vállalható lelkiismeret kérdése körül forog. Lizzie-t megszarolják, hogy tanúskodjon egy ártatlan néger ellen. A hatalmasok és gazdagok világát tisztára mosandó kell a gyilkosságot (egy másik néger megölését) áthárítani egy kiszolgáltatott szerencsétlenre. Az erkölcsös utcalány nehezen török be, boldogságosztó ágyában minden férfi egyenlő. A szenátor csúszó-mászó közeledése („maga nagyon rokonszenvesnek látszik!”) az emeletiek játékában visszataszítón lecsupaszított. Az alsó szinten Jekl László behízelt nyomulása megmarad a jó modor szabályain belül: a kanapén ülve, tisztos távolságból, pusztán szavakkal győzködi az úrinőként viselkedő Lizzie-t.

Míg az operaénekes szenátor hétköznapi ruhába öltözve (mellény, baseball-sapka) próbál elvegyülni a kisemberek világában, az emeleten Somody Kálmán hatalmának minden szimbolikus jelölőjét kihangsúlyozva, zsinóros díszegyenruhában rohamozza meg a vád leendő tanúját. Tóth Orsolya köntösét letépve az említett mondatot a lány elé térdelve, annak meztelen mellébe lihegi. Amikor pedig a tisztességtudóbb szenátor a lány kezéért nyúl, hogy egy kézfogással pecsételje meg a paktumot, alteregója a megragadott lánykezet a nadrágjába erőltetve Lizzie abszolút alárendeltségének (szexrabszolgaságának) hangsúlyozásával nyomatékosítja az ígért megszeghetetlenségét.

Egyszerre látjuk az embert tisztos, szocializált, fékekkel terhes mindennapi valójában és háborgó bensőjének letagadott, megtagadott árnyaként. Az ének képzelte biztos víz, amit magunkra erőltetünk, sosem képes teljesen hátrahagyni hűtlenséggel sújtott, idegen, félelmetes önmagát. A szereplők összekeverednek. Hol egy valóságost látunk valósággal beszélgetni (hasonmást hasonmással), hol pedig valóságos tárgy hasonmással. Az egyik legszebb jelenetben Lizzie az ablakon kitekintve a kellemes időben gyönyörködik, Fodor Gabriella a nem létező üvegre támasztja kezét, amely valójában Tóth Orsolya kezével találkozik, és így néz egymás szemébe a merengő lány és annak az ablaküvegről visszatükröződő képmása. Hasonlóan hatnak az olyan sóhajok, mint a „de egyedül

Kétszintes jelenet

Felvétele Andrea felvétele

vagyok!”, ha két tátogó női szájból hangzanak el.

Így történik aztán, hogy a Néger a tanúk manipulálásába beleunt hatalmasoknak kétszer kell megölniük: egyszer valódi önmagával, egyszer pedig hasonmásával végeznek. A „néma” Néger sötét sikátorok mélyén rugdossák halálra; alteregóját, az énekest pedig Lizzie lakásán lövi le énekes Fred, aki a gyilkosság után idegességében egy rezzenésre hirtelen felriad, és Lizzie-hez rohan, ahol két nő simogatja, vigasztalja. Valódi és árnykezek tapogatják, hűsítik izzadt homlokát. A gyilkosságtól felkavart lélek elveszíti korlátait, zaklatottságában őszintén megnyílik szerelme előtt. És amikor a meggyötört férfi meggyónja, hogy „öt öltem, de téged láttalak ringani”, a két nő – mint akik már ismerik azt a működést, amely a rendezés szerkezetét előhívta – összesemosolyog a magát egy(séges)nek hívó férfi feje fölött. Ez a mosolyváltás a nő különbözőségét jelzi: ő inkább tisztában van árny voltunk állandó jelenvalóságával, mint a renden, egységességen uralkodni vágyó férfi; a nő eszerint mindig közelebb áll az ösztönök, a megragadhatatlan vágyak rendezetlen világához, és így adott esetben azt is tudja, hol kell keresnie a megtört Fred valódi, elkendőzött énjét, és megkettőzöttségében egyszerre fordul hátra, oda, ahol a kontrollt veszített férfi meztelen valója feltárulkozik. Azé a férfié, akinek minden tettét, így a gyilkolást is szexuális vágyai, nemi gerjedelme mozgatják. Kasvinszky Attila csupasz teste diadalmasan boltozódik az összeesett, pityergő férfimaradvány fölé. A nő pedig heterogenitásának harmonikus nyugalmában mosolyogva nyugtázza a tudatcentrikus férfi-világkép egységillúziójának felfelcsúszását.

Zene, szöveg, színészi alakítás, rendezői szövegjáték egyszerre, egymás mellett van jelen az előadásban. Egyik sem rendelődik alá a másiknak, hogy magyarázója legyen egy nála fontosabb szövegszintnek. Mundruczó egy kanonizált műfajt gondol újra; a műfaj lehetőségeivel való izgalmas játék az élvezetek sokféleségének, összerendezettségének tárháza.

LENDVAY KAMILLÓ: A TISZTESSÉGTUDÓ UTCALÁNY (Átrium mozi)

A szöveggönyvet Sartre drámája nyomán Benedek András fordításának felhasználásával írta: Lendvai Kamilló. **DRAMATURG:** Petrányi Viktória. **DÍSZLET:** Menczel Róbert. **JELMEZ:** Brekl János. **FÉNY:** Nagy András. **VEZÉNYEL:** Oberfrank Péter. **RENDEZŐ:** Mundruczó Kornél. **SZEREPLŐK:** Gulyás Dénes, Kasvinszky Attila, Fodor Gabriella, Tóth Orsolya, Valter Ferenc, Rába Roland, Jekl László, Somody Kálmán, Ambrus Imre, Oláh Géza, Bakó Antal, Oláh Gergely.